HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat şubesi
tarafından çıkarılır aylık folklor mecmuası

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 10 | Nisan 1941 | Sayı : 114

İSTANBULDA DOĞUM VE ÇOCUKLA İLİŞİKLİ ÂDETLER VE İNANMALAR

IV.

Doğduğu dakikadan itibaren çocuğun hayatta ilk karşılaştığı tehlike, «nazar» a uğramaktır. Nazara uğradığı takdirde çocuk hastalanır ve hattâ ölebilir. Bu cihetle İstanbul kadınları nazardan çok korkarlar ve yeni doğan çocuğu nazardan korumak maksadile bir çok tedbirlere baş vururlar. Bu tedbirler, çocuğun her hangi bir tarafına görünecek surette «nazarlık» takmak, takkesini, duvağını, biraz büyüyünce elbisesini mavi kumaştan yapmak, çocuğu tütsülemek, okutmak ve kurşun dökmektir. Nazarlık ve tütsü hakkında biraz yukarıda malûmat verdiğimiz için burada yalnız kurşun dökmekten bahsedeceğiz.

Kurşun, Bu işde tecrübe ve melekesi olan ocaklı ve izinli ihtiyar kadınlar tarafından dökülür. Kurşun döken kadının daima yanında gezdirdiği bir çantası vardır. Bunun içinde kurşun eritmeğe mahsus bir tava, bir su tası, temiz bir peştemal ve bir miktar da kurşun bulunur. Kurşuncu kadın bir hastaya çağırıldığı zaman, çantasından çıkardığı tavanın içine kurşun koyarak bunu mangal veya ocakta eritir; yine çantasından çıkardığı tasa bir parça su koyar, eriyen kurşun, tasın içindeki suya besmele çekilerek ve «benim elim değil, Ayşe, Fatma anamızın eli» denerek boşaltılır ve bu ameliye üç defa tekrarlanır.

Kurşun döküleceği zaman, ya kurşuncunun çantasındaki peştemalla, yahut diğer bir örtü ile çocuğun üzeri örtülür ve kurşun ilk defa baş, sonra göğüs ve nihayet dizler üzerinde dökülür. Çocuğun üzerinde kurşun dökül-

dükten sonra, tekrar eritilen kurşun oda veya sokak kapısının eşiği üzerinde dökülür. Kurşun dökülmesi bitince kurşun dökülen tastaki sudan çocuğun alnına, yanaklarına, boynuna ve avuçlarının içine ve ayaklarına sürülür ve bu suya ekmek doğranarak köpeklere verilir. Kurşun dökecek kimse bulamıyan ailelerde ihtiyar kadınlar, bir tasın içine su koyarak mangaldan aldıkları ateşi bu tasa atmak suretile çocuğun üzerinde söndürürler ve böylece çocuğun nazardan kurtulacağına inanırlar (Maide).

Çocuğu nazardan korumak ve nazar değen çocuğu kurtarmak isteğile alınan bu tedbirlerle birlikte, her hangi bir sebeple hastalanan çocukları tedavi için baş vurulan bazı usuller daha vardır. Bunlardan tesbit edebildiklerimizi gösteriyoruz:

Karın ağrısı — Çocuk sancılandığı takdirde, bir tabağı veya kâseyi ters kapayarak dibine bir kaç damla badem yağı akıtırlar, sonra hindistan cevizini tabağın veya kâsenin dibine sürterek badem yağına karıştırırlar ve bu mahlûtu çocuğa verirler (Kadri). Karın ağrısının barsaklarda solucan bulunmasından ileri geldiği tahmin olunuyorsa, haraza kaynatılarak çocuğa verilir ve solucanların düşmesi için hekim ilâcı alınır. Solucan çocukta yalnız karın ağrısı yapmakla kalmaz, aynı zamanda çocuğun iştihasını keser, benzini soldurur ve vücudunu zayıflatır. Bu sebeple solucanların düşürülmesi mutlaka lâzımdır.

Korku — Korktuğu sanılan çocuğun ağzına annesi şehadet parmağını sokarak bununla üst damağını yukarıya doğru tazyik eder ve çocuğa hemen su veya şerbet verilir. Bundan başka korkunun tesirini gidermek için tatbik olunan bir usul daha vardır ki, buna «korku bastırmak» derler. Korku sıra ile üç gün basılır. Bu da her iki taraf kasıklarını parmakla uğuşturmak, kasık damarlarını kaldırmaktır. Korku bastırılırken çocuk nasıl bir ad taşırsa taşısın «Mehmet korkmuş, korkusunu bastırıyorum» denildikten sonra diğer biri «bas gitsin» diye cevap verir. Ondan sonra «benim elim değil, Ayşe Fatma anamızın eli» denir. Korku pek şiddetli ise, bir kara saplı bıçak, sap tarafı yukarı gelmek üzere dik tutulur, altına bir kap konarak bıçağın üzerinden su dökülür, kapta toplanan bu su korkan çocuğa içirilir.

Öksürük — Çocuğun arkasına büyükçe bir kâğıt veya fanile parçası,

yahut iki kat edilmiş tülbent kızdırılarak tatbik edilir.

Ay bastı — Aynı ayda ve aynı günde doğan iki çocuktan biri hastalanırsa, hastalanan çocuk, diğerine nazaran aydaş olur. Ay bastıya tutulan çocuk, arabî ayının ilk üç çarşamba günü akşamı kollarından tutulup aya karşı sallanarak «ya al, ya ver» denir ve sonra üç kulhüvallah bir elhamd okunarak çocuğa üflenir. Aydaş olan çocuğun iyileşmesi için tatbik edilen bir usul de şudur: Çocuk hamama götürülerek yedi kurnadan alınan birer tas su ile yıkanır ve elbisesi giydirilmeden eve getirilir. Çocuğu eve getiren kadının, hamam kapısından çıktıktan sonra hiç arkasına bakmaması şarttır. İstanbulun yerlileri, ay bastı adında bir çocuk hastalığı tanımadıkları gibi bunun yukarıda anlattığımız tedavi şekillerini de bilmezler. Bu şekiller Anadoludan gelerek İstanbulda yerleşmiş olan halk tarafından kullanılmaktadır.

Pişik — Pişikler, üzerine kuru kahve ekilerek pamukla kapatılır. Şimdi, kahvenin yerini çocuk pudraları almış bulunmaktadır.

Uçuk — Uçuk üzerine krem sürüldüğü gibi cıgara külü de bastırılır.

Pamukçuk — Maydanoz cezvede su ile kaynatılarak bu suya batırılan pamuk veya temiz bir bezle çocuğun ağzı temizlenir.

Alazlama — Çocuğun yüzü kalınca bir örtü ile kapatılır. Bu örtünün üzerinde minder kıtığı, yahut pamuk yakılır, bunların külü çocuğun yüzündeki küçük yaralara bastırılır.

Ruhiye — Çocukların yüzlerinde, alınlarında, göğüslerinde ve kollarında hasıl olan sivilcelerden ibarettir. Çocuk, yaralı yerlerini daima kaşımak ister ve kaşıdıkça yaralar büyür. Bazı kimseler, çıbanlar üzerine kalaycı çamuru sürdükleri gibi, bazıları da daha fena ve kirli bir tedavi usulü tâkip ederek ruhiyeyi önliyeceklerini sanırlar.

İshal — Babadan miras kalmış bakır tencerenin dış tarafı ısıtılarak çocuk bunun üzerine oturtulur.

Kurbağacık — Dil ucile dudaklarda olur. Bir yeşil kurbağa bulunur ve bu, hastalık geçinceye kadar çocuğun dil ucile dudaklarına günde üç defa temas ettirilir. Kurbağa bulunmadığı takdirde onun yerine canlı bir kaplumbağa yavrusu kullanılır.

Kuş palazı — Keten tohumu veya ebegümeci lâpası yapılarak çocuğun boğazına dışarıdan tatbik olunur. Bundan başka bir güvercin tutularak kesilir, soğumadan ortasından iki kısma ayrılıp kezalik dışarıdan çocuğun boğazına iki taraftan tatbik edilir. Bu hastalığa tutulan çocukların kuş gibi öttüğü kadınlar arasında rivayet edilir. Kuş gibi öttüğü takdirde hasta çocuğun artık kuş palazından kurtulması imkânı kalmamış demektir.

Sıskalık — Çocuk ya anasının karnında beslenemediği için sıska doğar, yahut doğduktan sonra iyi bakılamadığı cihetle sıskalaşır. Her iki çocuk yedi dalga suyile yıkanır ve kurt ağzından geçirilir.

Çakmak — Çocukların yüzünde çıkan sivilcelerdir. İlk çocuğu erkek olan emzikli bir kadının sütü sivilceler üzerine serpilir.

Kırpa — Eskiden «Kırpacı hanım» nâmile tanınmış olan ve Eminönü taraflarında oturan bir kadına okutturulurdu.

Sarılık — Ocaklı ve izinli bir hocaya çocuğun alnı üç defa hafifçe çizdirilir. Azap kapısında şehit Mehmet Paşa camii mihrabının iki tarafındaki somaki sütunlardan sağ taraftaki sütun çocuğa yalattırılır. Süleymaniyede Dökmeciler hamamında mevcut içi yazılı bir sarı tastan çocuğa su içirilir (Maide).

***

İstanbul kadınlarına göre, çocuk bakımı oldukça güç bir sanattır. Bu sanatı her kadın bilemez. Çocuk her şeyden pek çabuk müteessir olan ince ve hassas bir mahlûktur. Onun için kendisile fâsılasız meşgul olmak icap eder. Çocuk büyütülürken alınacak bir çok maddî ve manevî tedbirler vardır. Bu tedbirlerin ihmali çocuğun sık sık hastalanmasına, cılız ve çelimsiz kalmasına, belki de ölmesine sebep olur.

İstanbul kadınları, çocuğun uyuyarak büyüyeceğine inanırlar. Bu itibarla muayyen vakitlerde çocuğun muntazam surette uyumasına çalışırlar. Çocuk doğumdan itibaren üç dört aylık oluncaya kadar kolayca uyutulabilirse de bundan sonra çocuğu mümkün olduğu kadar çok uyutmak için hususî çareler aranır. Bu çarelerin başlıcası, çocuğa süt verilmesi, anasının kolları arasında veya beşikte, yahut salıncakta çocuğun sallanması, ninni söylenmesidir. Bunlar arasında ninni, geç ve güç uyuyan çocuklar üzerinde en tesirlisidir.

Ninni, annenin çocuğunu kucağında, salıncakta veya beşikte uyutmak için kendine mahsus bir beste ile söylediği türkülerdir. Anne, ninni söylerken çocuğu için kalbinde doğan temiz ve güzel dilekleri birer birer anlatır, çocuğuna uzun ömür, hayır, saadet, bol kısmet, huzur ve emniyet temennî eder. Çocuğunun doğumile bahtiyarlığı artan mesut annelerin ninnileri birer sevinç nağmesi, birer aşk ve şefkat terennümüdür. Bilakis babası ölmüş veya askere ve her hangi bir sebeple gurbete gitmiş çocuklara annelerinin söyledikleri ninniler ise, göz yaşları gibi hem acı, hem tatlı birer feryât, birer hasret ve ıztırap sesidir. Biz, bu ninnilerden hatırlayabildiklerimizi kaydediyoruz:

Dandini dandini das dana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
Lahanayı yemez kökünü yer
Benim oğlum lokum yer
Uyusun da büyüsün ninni
Tıpış tıpış yürüsün ninni.

*

Ninni desem nihal olur
Gül açılır bahar olur
Ben yavruma gül gül demem
Gülün ömrü az olur.

*

Ninni ninni ninnice
Bol soğanlı börülce
Hazmı taam salata
Yavrum yesin uyusun
Uyusun da büyüsün.

*

Dandini dandin dan ister
Babasından don ister
Değme donu beğenmez
İpekten gömlek ister.

*

Dandini dandin danadan
Bağışlasın yaradan
Uyusun da büyüsün
Eksilmesin aradan.

*

Bağda gezer bağcı baba
Arkasında yeşil aba
Himmet et yavrum uyusun
Zındandaki Câfer baba.

*

Karga da seni tutarım aman
Kanadını yolarım aman
Yelpazeler yaparım aman
Kışın mangal yakarım aman
Yavrumu ısıtır sararım aman.

*

Dağa vardım dağ uyur ninni
Dağda tavşanlar uyur ninni
Ben yavruma e derim ninni
Yavrum kucakta uyur ninni.

*

Dandini dandin donatmış
Allah neler yaratmış
Çenesi çukur oğlumun
Kaşları keman yavrumun
Gözleri kudret halkası
Yüzü Kâbe hurması

HATAY HALK ŞAİRLERİ

I

Hacı Hakkı

Hacı Hakkı Kırıkhanın Ceylâlnlı köyünde doğmuştur. Babası Konyalı oğlu Mustafa nâmında bir zattır. Hacı Hakkı, babasının mesleğine ve o zamanın icaplarına uyarak ilk tahsilini köyünde ve babasından yapmış, ondan sonra Beylan rüştiye mektebile Antakya medreselerine devam etmiştir.

Hacı Hakkının kendi el yazısile yazılı bıraktığı (Sefil Molla) adlı bir kitabı vardır. Bir çok methiye, hicviye ve manzum mektuplarla dolu olan kitabın muhteviyatı arasında, Amikta son yarım asır içerisinde olup biten hâdiselere dair muhtelif vâdilerde yazılmış manzumelerle beraber bir çok türkü, destan ve ağıtları vardır. Daha ziyade Hatay halk lehçesile yazılmış olan bu türkü, destan ve ağıtları halk edebiyatı nâmına tetkike değer bulmaktayız.

Hacı Hakkının bütün manzumelerinde olduğu gibi türkü ve destanlarında da o zamanın softalık ruhu büyük bir yer almış olmakla beraber, gençliğinde yazdığı şen ve şakrak parçaları vardır. Onlardan pek zendostâne yazılmış şu türküyü alalım:

Bir güzel isterim yalan dünyada
Emrettiğim yere gelmeli kine [1].
Ardına düşmekle güzel sevilmez
Yar seni arayıp bulmalı kine .

Her gündüz her gece yâre gitmeli
Yalvarıp o dosta minnet etmeli
Sinesin sinene sarıp yatmalı
Memeler döşünü delmeli kine .

Ağzı da şeker hokkası
Yanakları misket elması
Uyku getir yavruma babası
Ninni güzel oğlum ninni.

*

Dandini dandin danalı bebek
Parmakları kınalı bebek
Benim yavrum uyuyor
Başı ucunda bir melek.

*

Ninni derim sallarım
Düştü artık kollarım
Uyumuyor yumurcak
Şimdi babasını yollarım.

*

Uyusun da yavrum büyüsün
Eteğini yerde sürüsün
Yüzünü güller bürüsün
Ninni benim yavruma ninni.

M. Halit Bayrı

Dolaşıp dağları yadlara düşen
Çaresi bulunmaz dertlere düşen
Yanarsın ateşe odlara [2] düşen
O dost da hlinden bilmeli kine.

Vâde [3] tamam olup ecel gelmeden
Dost ağlayıp bize düşman gülmeden
Âşık olup mâşuk geri kalmadan
İkisi bir günde ölmeli kine.

Mulla, der âşıklar malamat olur [4]
Gönlü her gördüğü güzelde kalır
İlin güzelinden sana ne gelir
Senin yârin güzel olmalı kine.

Sefil Mollanın her güzele gönül verdiği halde iltifat görmediği anlaşılıyor ki, bütün türküleri, sevgilisine hitap ve şikâyetlerle doludur. Meselâ başka bir türküsünde:

Alâ gözlerini sevdiğim dilber
Sanırdım ki bana gönlün var gibi
Benim diye ateşlere yanardım,
Anladım ki yüreciğin kar gibi.

Ne tez unutuldu ettiğin nazlar
Cemalin gördükçe yüreğim sızlar
Kaşın hançerliyor yakıyor gözler
Şevki düşer gün cemalin nur gibi.

Benim gibi âşıkların çoğumuş
Evvelki muhabbet o bir çağımış
Neyleyim güzelim vefan yoğumuş
Rakip ile ahtin sözün bir gibi.

Kız bu güzelliğin böyle mi kalır
Âşıkın inciten Allahtan bulur
Korkarım iloğlu elimden alır
Yâr sevmesi can vermekten zor gibi.

Sevdiğini lâkayıt görüp böyle yalvaran Molla, sonunda şöylece ustalıklı bir de istiğna gösteriyor:

Sefil Mullam zatı [5] çok lafı sevmez
Değme her güzele boynunu eğmez
Yüz bin güzel olsa bir para değmez
Gönül birin sever bu bir sır gibi...

II.

Kul Mehmet

Kul Mehmet, bugün sağ olan bir halk şairidir. Okuma yazma bilmiyen bu halk şairi bilhassa destan söylemekte mâhirdir. Onun destanları Hatayın

[1] Kine kelimesi, Amik lehçesinde «ki» şart edatı yerinde kullanılır.
[2] Ad veya ot, asıl Türkçemizde ateş demektir.
[3] Vâde, vakit ve ecel mânasında kullanılıyor.
[4] Malamat, berbat oldu, kepaze oldu mânasınadır.
[5] Zatı, zâten demektir.

ana vatana kavuşmasını canlandırması ve Hatayın çektiği ıztırabı anlatması bakımından değerlidir. Burada bir iki destanını neşrediyorum:

Emir verdi bize Ata Babamız
Bir gün olur selâmettir çabamız,
Kendileri şâhin düşman abanoz [1]
Asıldı dalına söktü Antakya.

Şehitlere kabirlerin kazdılar
Misafire nice oda yazdılar [2]
Bu millete makine düzdüler
Benzinin sel gibi aktı Antakya.

Herkes gelip yerlerini buldular
Ayrı ayrı sırasile durdular.
Müşahitler Hatay Türkün gördüler
Mahşer gibi halkın çoktu Antakya.

Mahşeri andırdı bu toplu insan
Ne oteller kaldı ne cami ne han
Verin istiklâli dediği zaman
Avazı göklere çıktı Antakya.

Çalışın kardaşlar emek zaymı olur
Bu Türk yurdu düşmanlara yar mı olur
Cenevre kararı hayla huy mu olur
İsmini deftere çekti Antakya.

Her saatta Atam gelir dilime
Kim göz diker imiş nazlı ilime
İnkâr mıdır Hatay işi yoluna
Malını mezatta sattı Antakya.

***

Erdin artık muradına
Pınar haddin geçtin bugün
Evvelce savaş akardın
Harıl harıl coştun bugün.

Ne dava kaldı ne çene
Bülbüller kondu gülşene
Çok ne mutlu Hatay sana
Türk ordusu geçti [3] bugün.

Uzun etti dilimizi
Derdi açan gülümüzü
Bağlatılan kolumuzu
Şanlı ordu çözdü bugün.

Hoş geldiniz iki gözüm
Ayağına sürüm yüzüm
Hicaz, Yemen, Mısır bizim
Fırsat ele geçti bugün.

Ağlıyor şimdi gülenler
Nerede yalanlar dolanlar
Türklere düşman olanlar
Filistini geçti bugün.

Süvariler koşar koşar
Piyade hududu aşar
Hataylı yüzünü döşer
Düşman olan şaştı bugün.

Benim adım Kul Mehmed
Kimseye eylemem minnet
İşte Hatay adlı cennet
Türk oğluna geçti bugün.

---

[1] Bir nevi ağaçtır
[2] Sermek, döşemek.
[3] Girdi.

YILKIDA TOR TAYLAR VE ATLAR NASIL TUTULUR

Maraşın Güğsun kazasına bağlı İğdebeli köyünde; not ettiğim Yılkı hakkındaki halk bilgilerini gözden geçirmek lâzımdır.

Adını bile, attan alan Türk ırkının Türklüğünü duyduğu gündenberi at nesli üzerindeki ezelî çalışmasını burada uzun uzadıya anlatmağa bilmem lüzum var mıdır.

III

Deli Ali oğlu Âşık Arif

Bu, henüz on dört, on beş yaşında bir delikanlıdır. Kendisini, Hatayın kurtuluş günlerinde Antakyaya sekiz saat mesafede bulunan halis bir Türk köyünde ziyaret etmiştim. Bu delikanlı Arap Mehmedin yanında bekçilik ediyordu. Sesi güzeldi. Bizzat kendisinin olan şu iki türküyü kendi ağzından dinledim.

Yenile gördüm Yusuf Kenanı
Hep sayarlar ata binip ineni
Bölük bölük etmiş kâfir düşmanı
Tez günde gel Kemal Paşa.

Türkiye bugün hazırdır hazır
Yardım etsin bize Hazreti Hızır
Altmış tabur asker burada hazır
Tez günde gel Kemal Paşa.

Türk geliyor diye yeni bir haber oldu
Ermeni muhacırların benzi soldu
Abacılı Türkleri vatanı oldu
Bu sancaktan sür bunları Kemal Paşa.

Arif, Ermenilerden çok çekmiştir. Ermeniler için söylediği şu türkü de şayanı dikkattir.

Susuz derede kavak mı biter
Ermenisiz köyde tütün mü biter
Bu sürgünlük bize ölümden beter
Yol verin Ermeniye dumanlı dağlar
Yol verin Ermeniye buranlı dağlar.

Ermeninin bir ucu Halebi geçti
Ermeninin köküne sam yeli esti
Kaymakam bey de yolları kesti
Yol verin Ermeniye dumanlı dağlar
Yol verin Ermeniye buranlı dağlar.

Tuzsuz olur şu Halebin fıstığı
Taştan olur Ermeninin yastığı
Böyle mi olur hainlerin dostluğu
Yol verin Ermeniye dumanlı dağlar
Yol verin Ermeniye buranlı dağlar.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

Halk, at sürülerine Yılkı ve bu sürüleri idare eden çobanlara Yılk adını vermiş ve diğer küçük baş hayvan çobanlarından at çobanını ayrı bir isim ile yâdederek imtiyazlandırmıştır.

Bir Yılkı sürüsü (300-400) hergeleden teşekkül eder.

Bir Yılkının gündüz (4), geceleri iki Yılkı (çobanı) bulunur. Vasatî olarak baş çobanlar yirmi beş, diğer çobanlar yirmişer lira aylık alırlar. Gündüz çobanları, akşam üzeri Yılkıyı gece çobanlarına teslim ederlerken onalrın gece yiyeceklerini hazırladıkları gibi; gece çobanları da sabahleyin Yılkıyı gündüz Yılkılarına devretmeden evvel gündüz çobanlarının bir günlük aş ve ekmeklerini hazır bırakmakla mükelelftirler.

Eskiden orta Anadolu ile bilhassa Uzunyayladaki Yılkı sürülerini kışın Çukurova, Amık ovada kışlarmış. Otuz yıl önce bulunan miktarı (200) Yılkıdan eksik olmamak şartile (60000) baş hergele bulunduğu hâlâ halk arasında acı bir inleyişle söylenmektedir.

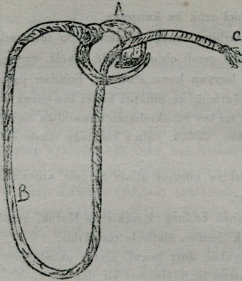
İğdebeli köylülerile yaptığımız bu konuşmanın şimdi at bahası üzerindeki halk bilgilerini kayda sıra gelmişti.

Kement: Tor at adını alan başı boş büyümüş ve üzerine daha insan binmemiş ve yük yüklenmemiş tayları yılkı içinden ayırmak ve tutup terbiye etmek için atçılar tarafından hazırlanan âletin adına İlmek, yahut da Siyrtme ve Kement denir.

Bu âlet, halk itikadı içinde mukaddestir. Üstüne basılmaz ve hürmet görür. Kement şöyle hazırlanır: Sağlam ve büyük boynuzlu keçinin boynuzu ateşte yumuşatılır, bükülerek halka haline getirilir. Bu halka, evvelce at kuyruğu kılından bükülmüş ve onarılmış ipin ucuna takılır, bundan sonra boynuz ve ipin üstü ayrıca bir defa da at kuyruğu kılı ile kuvvetli bir surette örtülür. Siyrtme yahut İlmek ve Kement adlarını alan âlet bu suretle hazırlanmış olur.

Bu kemendi, gündüz yılkları (çobanları) kullanır. Gece yılkları bu işe memur edilemez. Bu âdettir.

Gündüz at çobanlarının en usta binicilerinden bir tanesi, yılkıda tor tayları kovalamak ve tutmak üzere terbiye edilmiş Siyrtme kısrağı adını alan çıplak kısrağa atlar, alabildiğine tor tayı — tavşanın peşini bırakmıyan tazı gibi — kovalar, tayı iyice yorduktan sonra sırası gelince püsküllü tarafı sağ koluna sarılmış olan elindeki kemendi tayın başına geçirir. Kement geçen

Siyrtme ve kement

A — Boynuz halka.
B — Kıl Kendir. (Boyu: 5-6 Mr.).
C — Uç veyahut tutamak.

tay boğulur gibi yere yatar ve çırpınırken; yılkıda mevcut çobanlar derhal koşup tayın üstüne çullanırlar, gayet çevik hareketlerle evvelâ tayın kulaklarını yakalarlar ve hayvanın kuvveti kulağındadır, derler. Sonra da tayın ağzına Gem ve ayaklarına Köstek veyahut Bukağı adıyla meşhur olan bağı vururlar.

Bu işi, gece ve gündüz çobanları müştereken de yapabilirler. Ancak

Bukağı

A — Kovan
B — Peri,
C — Peri takası,
Ç — Bakla, zincir,
D — Anahtar,
E — Paça,
F — Paça takası,
H — Anahtar bağı (ip).

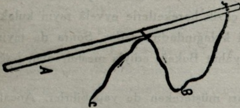
tayı kementlemeye muvaffak olan binici artık işe karışmaz.

Çobanlar yakaladıkları tor tayı terbiye etmeğe başlarlar. Bu terbiyede itina lâzımdır. Tayın ayağı köstekli, ağzı gemli olduğu halde evvelâ, üzerine hafif bir eğer konur ve bir kaç gün hayvan buna alıştırılır. Bundan sonra kösteği çözük olarak da bir iki gün eğerlenir ve nihayet binici bir çocuk ve git gide tam manasile usta adam biner, tor tay yılışıkınlıktan alışıkınlığa döner.

Eğer bu tay, yük hayvanı olacaksa Gölük, yalnız binmeğe tahsis edilecekse Binet adını alır.

Amel kısrakalrile yarı yarıya terbiye görmüş atları hergele arasından çıkarmak için kullanılan âletler ayrıdır.

Amel kısrağı, yani iş görmeğe tahsis edilmiş kısraklarda Kuruk, azçok terbiye görmüş atlarda ise Arkankuruk denilen âletlerle tutulurlar. Kuruk ve Arkankuruk âletleri üç veyahut dört buçuk metre uzunluğunda ve üç buçuk santim kutrunda ucuna uzun ip bağlanmış bir değnektir.

Kuruklar

A — Çöven,
B — Kendir,
C — Uç yahut Kendir ucu.

Bu değneklerden Kuruk ismini taşıyanın ucuna bağlanan kendirin (ipin) bir ucu sabit olduğu halde Arkankurukta bu ip sabit olmayıp ilmek halindedir.

Amelî kısrak işinde tıpkı tor taylarda olduğu gibi tutucu çoban bu değneğin ucundaki ipi kısrağın başına geçirir ve değneğin ucundan tutarak kısrağı zapteder.

Arkankurukta ise ilmek geçer geçmez değnek düşer ve ipin ucu çobanın elinde kalır, bu suretle at da ele geçmiş olur.

Bu âletlerin ayrı ayrı yapılmasındaki sebep atların kısraklardan daha haşarı olmasından ileri gelir.

Halk, Kuruk ve Arkankuruk âletlerinin kement ve bukağıdan daha mukaddes olduğu itikadındadır. Bunun için bu âletler her yılkı çobanının evinde ve en muhterem köşelerden birinde hürmetli bir yer tutar.

Ali Rıza Yalgın

KARSLI KURBANÎ

Kars ve çevresinde (Âşık Kurbanî) ve (Hikâye Kurbanîsi) adıyla iki Kurbanî'nin bulunduğu söylenir. Azerbaycanlı, (bir anlatmaya göre Ordubat'lı) bir bezirgânın oğlu olduğu söylenen ve Gencede (Ziyat hanlardan Perizat hanım)a âşık olan eski Kurbanînin, Tufarkanlı [1] olup H. 770 yıllarında yaşadığı bir «divanî» sinden anlaşılan ve o denli de eski olduğu söylenip inanılan (Abbas) tan sonra ikinci usta âşık sayılan yine Azerbaycanlı olan (Tikmetaşlı Dede Kasım) dan [2] sonra üçüncü usta âşık tanılan bu eski Kurbanînin yaşamış olmayıp, Dede Kasımın bu addaki düzme bir hikâyesinin kahramanı olduğu da söylenmektedir. Azerbaycanlı olan bu Kurbanînin yaşayışını anlatan eski ve yeni harflerle birer kitabı basılmış olduğu gibi, dağınık şiirlerinden bir kaçı da dergilerde neşredilmiştir. İsmail Hikmetin 1928 de Bakû'da basılan eserinde ve M. Şakir Ülkütaşır tarafından (Azerbaycan Yurt Bilgisi) dergisinde (M. Sadık'tan sonra) ve Murat Uraz tarafından (Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri) adlı kitapta neşredilen şiirlerin hepsi bu Kurbanîye aittir. Karsta ve bütün Azerbaycan ile Sol Gürcistanda [3] Kurbanî ile Perizat'ın yaşayışı ve şiirleri 3-5 gecelik hikâye biçiminde anlatılmaktadır.

Bizim burada tanıtacağımız Kurbanî, XVIII ci yüzyıl boyunca yaşamış olan Karslı âşık Kurbanîdir. Bunun yaşayışına ait ilk yazı, tarafımdan yazılarak Kars Halkevinin çıkardığı (Doğuş) dergisine gönderildiyse de derginin (I.Kânun 1935, sayı 26) da mürettip yanlışları hemen hiç düzeltilmeden ve yazının sonu bir daha dercedilmeden neşredildiğinden, bundan yarar bir bilgi edinilemez. İkinci yazı yine (Doğuş) ta (Ağustos 1938, sayı 7/40)

---

[1] Tufarkan, Urmiye gölünün doğu güneyinde eski bir kasabadır. Harzemşahı Celâleddin Mengüberti siyerinde adı geçer, (Tahar-kan) da denilir.

[2] 40 hikâye düzmüş olduğu söylenen ve 500 yıl önceleri yaşadığına inanılan Dede Kasım'ın şiirlerinde bugün kullanılmıyan bir çok eski Türkçe sözler bulunmaktadır.

[3] Kars ve çevresinde Gürcistan iki ülke olarak tanınmaktadır; birisi (Terekeme Gürcistanı) da denilen (Tiflis, Kaket ve çevresi) ki Sol/doğu/Gürcistan sayılır, ötekisi (Kütayıs ve çevresinden ibaret) sayılan ve asıl Gürcistan tanınan (Sağ Gürcistan) dır.

kısa bir tanıtmadan sonra üç parça şiir de örnek alınarak belirsiz biri tarafından neşredilmiştir. Bu yüzden, çok usta tanılan ve halk edebiyatımız için çok değerli olan bu Kurbanî hakkında kısaca bulunan öğrendiklerimizi yeniden görmemiz gereklidir.

Kurbanî, Karsın yarım saat batısındaki ve 93 ten sonra şenliği göçürüldüğünden ve bundan sonra da, tabyalara çok yakın bulunduğundan bir daha şenelemeyip büsbütün ıssız ve ören kalan (Şorak)-tarih ve evkaf yazılarında «Çorak» diye gösterilen-köyünde 1690 yılında doğmuş ve «tam yüz on bir yaşında» iken Karsta 1800 yılında ölüp, 93 ten sonra Rusların kaldırttığı Yusuf Paşa mahallesindeki «Çevirme mezarlığı» na gömülmüştür. (Bugün buradan İstiklâli Millî caddesi geçmektedir). Öz adı (Osman), babasının adı (Durak) ve soyadları (Akbabaoğulları) dır. Biz bunları, 1327 de ölen Anadedem Molla Muhiddinin Karslı şâir ve âşıkların bilhassa Karsa ve buralarda geçen kavgalara söyledikleri şiirlerin derli bulunduğu mecmuasındaki Kurbanînin aşağıda adı geçen 1747 yılına ait olan destanlarının sonundaki Kurbanînin mezar taşındaki yazıdan anlıyoruz. Başında yalnız şu yazı vardır: «Merhumun sengi mezarı Yusufpaşadadır». Bunun altına yazılan kitabenin yazısı şöyledir :

Bak efendi şu yatan Osman Ağaya ibret al
Dâim olur bu fenanın işi böyle mekr-ü âl
Mahlâsı Kurbanî idi maskati re'si Şorak
Akbaba oğullarından vâlidi nâmı Durak
Dâima din devlet uğrunda görürdü her işi
Gelmedi halk içre cihana bunun tek bir kişi
Nazmi türkî üzre inşâd eyler idi bil iyan
Tab'ı Mahmud kendi Mahmud sözleri nutku beyan
Sinni tam yüz on birinde kıldı terk bu cihanı
Hak Taalâ eyliye cay ana kasri Cinanı.

(Sene: 1215)

Dikkat edilirse son yapraktan (mısra'dan) ebced hesabiyle de (1215) tarihi çıkmaktadır. Pek azalan Karslı koca kişiler, bu Kurbanînin İrana ve Gürcistana giderek yıllarca kalmış olduğunu, ve ordumuzun Gürcistana akın ettiği bir sırada Şorak köyünde yapılmakta olan bir sünnet düğününde bulunan Kars paşasına karşı uzun bir destan söylediğini ve düğün sonunda

paşanın da (Mili)-Meylî adlı bir âşıkı getirttirerek Kurbanî ile karşılaştırmış olduğunu söylerler. Paşaya karşı söylediği destandan ancak şunlar bilinmektedir:

Paşamız sağ olsun düşman yoğolsun Askerimiz vardı Sol Gürcistana	Gene arttı şöhret şanlar bizimdir Ezelki ölkeler iller bizimdir.

diye başlamış ve bir hanasında da şöyle demiştir:

Serasker yönelmiş yolda gelmede Eski nişanımız Kızıl almada [4]	Mıradı Şirvanı şahı almada O aşılmaz dağlar beller bizimdir.

Çok değerli olduğu anlaşılan bu destanın tamamı ile âşık Meylî ile deyiştikleri bağlamalar ve sonunda kendi köyüne demiş olduğu söylenilen târifi henüz bulunamamıştır. Yine koca kişiler, Kurbanînin 40 yaşından sonra saz vurmayı bıraktığını ve Karstaki Hasanı Harakanî'nin türbesi yanındaki tekkeye devam etmiş olduğunu söylerler.

Kurbanînin, Avşarlı Nâdir'in şah olduktan sonra, önce kuşatmışken alamadığı Karsı 1747 de ikinci olarak 75 gün süren sıkı kuşatması sırasında Karsta bulunarak yapılan kavgalara karıştığını, ele geçen iki destanından anlıyoruz. Kendisinden sonra Kars ve çevresinden bir çok âşıklara tesir ettiği, ele geçen şiirlerine söylenen nazirelerden anlaşılan Kurbanînin (Terekeme) yani Azerî konuşuğu ile görüşen yarı köçergi boyumuzdan olduğu, şiirlerinde geçen bir çok sözlerden anlaşıldığından, cönk ve tomarlardan derlenen şiirlerini elden geldiği denli Terekeme ağzile yazmak gerekir. Benim derlediğim 20 parça şiirinden bir kaçını örnek olarak alıyorum:

Gözelleme [5]

Sevdiğim ne duymuşsa Bu günler çok süse düşüp	Kaba [6] geyip vala bağlar İpek perçem fese düşüp

[4] Nişan, burada korgan, sınor taşı yerinedir. Kars ve çevresindeki inana göre «Kızılalma» yani (Altın-alma) adlı yer, Dağıstanda ve Derbent'ten de ötedir.

[5] Gözelleme - Kars ve Azerbaycanda güzelleri târif etmekte olan ve şen bir makamla söylenen şiir ve havaya denir.

[6] Kaba,- eskiden kullanılan bir soy ipekli dokumadır.

Saçın örer teller açar
Şirin şirin diller açar
Yanağında güller açar
Bilbil teki sese düşüp

Yüzü günden pacı umar
Ağ memeden teri damar
Kaşı çatma gözü humar
Sanki nara çise [7] düşüp

Men Kurban'am şığva [8] boya
Korkarım ki yada uya
Bakamadım doya doya
Göynüme vesvese düşüp.

***

Yandım sonam yandım bir su yetiştir
Yangunum yürekte sular kâr etmez
Bağla ataşıma sel dodağından
Eğer ki olmazsa yol dodağından

Men de bağman-ıdım gülşana ezel
Bağından umduğum bar değil gözel
Bir gün olur düşer sene de kazel
Bir çise ver kızıl gül dodağından

Kövser bile görse dadını öğer
Bilbiller lal olur oynatsan eğer
Neçe şahın hazne malını değer
Haya eder gonca, lâ'l dodağından

Kurban der alavum seni de yakar
Yaralar dağlandı hicranlar akar [9]
Göğe direğ olmuş tütünüm çıkar
Eyle mâcun melhem bal dodağından.

***

Eskiden, hikâyelerin sonlarında (düğün) yerinde — ki bu biçime de Kars ve çevresinde «düğün» derler — söylenen şu ünlü şiirinde, âşık, Alagez'de yaylağa çıkan Zilânlı oymağından pek gökçek olan bir «gaçe» nin (kürt konuşuğunda-kurmancede «kız» demektir) ovaya-kışlağa inişini gören dağların sararıp solmıya başlıyarak, Kafdağına ve kışa başvurarak yardım dilemesi ve bunun üzerine ovayı kış ordusu basıp savaşarak, güzelin dağa-yaylağa gönderilmesini istemelerinden, âleme mürüvvet eden kızın (yaylağa çıkacağım «ikrar»ı) üzerine kışın çekilip, baharın açılması ve kız yaylağa çıkınca da yaz olması gibi, dört mevsimle bir ünlü güzel arasındaki çok güzel bir yakınlık ve benzetme vardır:

---

[7] Çise,- çiğ, jâle, şebnem.
[8] Şığva,- taze fidan, kargı (kamış) dalı.
[9] Hicran,- yaralardaki kan ve irin (iciran da denir.)

Yaylakta bir Kürt maralı
Kızıl gülden al yanağı
Kaşı çatma gözü humar
Cihan zulmet olur düşse
Al yeşili töker dağlar.

Kara geyer kılar efkâr
Ovaya kar boran töker
O da gelir çadır tiker
İki taraf koşun [14] çeker
Cennet koynu içi kızın

Adı (Ağca Gaçe) kızın
Can tezeler baçı [10] kızın
Kirpikleri gaçı [11] kızın
Gün yüzüne saçı kızın
Yüklenirse köçü kızın .

Aran aman diler yaddan
İkrar verir bahar olur
Camadanlı, Zilân eli [15]
Duyan şahlar tahttan yener
Kurban'ına el verirse

Haber olur Kafdağına
Yardım diler havalardan
Yalvarırlar zemheriye [12]
Dilbar [13] üçün dağla aran
Dört ay cenk kış görür eller

Gelir kıza minnet eder
Bu âleme mürvet eder
Bir eline hizmet eder
Kulluğunda hörmet eder
Bağışlanır suçu kızın.

Şu koşmasına, Narmanlı Sümmanî ile Bardızlı Nihanî ve daha bir kaç âşıkın ayağı (naziresi) vardır [16]:

Kısmet dağılanda ezel âleme
Her mahlûka bir idare yazdılar
Eşrefi mahlûkat beniâdeme
Dikkat verip çok efkâra yazdılar .

Kimisi bay olmuş kimi de geda
Kiminin azığı dağılmış yada
Kimi zevkte kimi kalmış feryada
Kimini Mansur tek dara yazdılar .

İnsan bir deryadır her coşa gelir
Takdirde ne varsa o başa gelir
Yok yere göğnüne endişe gelir
Bilmez ki encamın zâra yazdılar

Bazı dağ alçaktır bazı dağ yuca
Bir kararda kalmaz gündüz ve gece
Her kula ibrettir baksa ağaca
Birin barsız birin bara yazmışlar

[10] Baç - öpme, buse (daha çok çocuk diliyle).
[11] Gaçı - Azerî konuşuğuyla çakı, neşter pıçağı.
[12] Zemheri - zemherir, en soğuk ay olan II. kânun.
[13] Dilbar yerine «bir yar» da söylenir.
[14] Koşun - asker, çeri.
[15] Güzelleri ünlü olan Kürt oymaklarıdır.
[16] Bardızlı Nihânînin ayağı, H. Bilgisi Haberlerinde 1929 senesinde yanlış olarak çıkmıştır. Sümmânîninki de Nesip Yağmurdereli'nin (Sümmânî, 1939 İstanbul) kitabında vardır.

Gönül gezdi canan üçün her yeri
Bulamadı indi [17] bekler mahşeri
Dediler doluptur âşık defteri
Kurbanî bilmem ki hara [18] yazdılar.

Yedekli koşma [19]

Hakikat rahını gözle dün-ü gün
Sakın şeytana uyma
Yâni zâhit ol demem
Gerçek ağlıyandan var nasihat al
Gerek ki kalbini sâf pâk edesin
Meye üftadesin
İç hakikat bâdesin
Hâhişgeri hûr-ü cihana uyma.

Çıkıp yoldan mekri nefsane uyma
Zülfi reyhana uyma
Lâkin mestana uyma
Hercayi dilberi handana uyma
Fakire izzet et göynün hoş eyle
Hakka yarar iş eyle
Cefayi tîgi yara
Ehli irfan isen sözüm hûş eyle

Ger dilersen kûyi yara gidesin
Dağı hicri dadasın
Cami Cemşidi bırak
Terk eyle cihanın her bir âdesin
Zaifi kavîden daim baş eyle
Aşk ataşın nûş eyle
Ger sineni tuş eyle [20].
Hicranı arzular Kurban'a uyma.

***

Kurbanînin ancak üç destanı ele geçmiştir. Bunlardan ikisi Molla Muhiddinin defterinde, birisi de kısmen ezberde ve cönklerdedir. Nâdir Şahın 1747 de Karsı kuşatmasına ait olan dokuzar hanalı iki destandan birincisi, Karsın susuz bırakılarak teslim alınması için Borluk dağından içme suyunun pöhrenkleri (toprak boruları) kırılıp bu su kesildikten sonra, Komasor köyü önünden, İravandan ağırlıkla birlikte getirilen pamuk balyaları ve ağaç kazıklarla yaptırdığı bentle, Kars çayının önünü kestirmeğe muvaffak olan Şahın bu tedbirinin de boşa çıktığına söylenmiştir. Büyük emeklerle ovaya şişirilerek önü alınan Kars çayı 55 gün sonra gür bir yağmurla kopan sellerle

[17] İndi - imdi, şimdi.

[18] Hara - haraya - harya : Nere, nereye.

[19] Karsta bu biçimdeki koşma ve bağlamalar çok boldur. Cinaslı olanlarına «Yedekli Tecnis» derler. Terekemeler «Cığalı, yani turnatelli, sorguçlu-Tecnis» derler.

[20] Tuş,- uğrak, istikamet, doğru/tuşlamak'tan.

bendini yıkarak yatağına aktığı sırada söylenen [21] bu destanda kat'î Sünnî-Şiî düşmanlığı duygusu da belirtilmiş olduğundan yalnız 4 hanasını buraya alıyorum:

Bakın ne iş tuttu mülhit herifler
Bu çaya saldılar özge yolağı
Dilediler susuz kırıla islâm
Görmediler bunca akan bulağı [22].

Şükür emekleri hep boşa çıktı
Âbi bâran yağıp bentleri yıktı
Karğından [24] Kars çayı yerine aktı
Kalmadı Tatların hiç bir tutağı

Kaştan kaşa [23] bentler yaptılar âli
Yada akıttılar âbi zülâli
Kırıldı hayvanat kurudu dili
Çekildi su hâli kaldı yatağı.

Osmanlılar cenkte her dem şan alır
Fesat Kızılbaşlar şere yönelir
Kurbanî der helbet gene yenilir
Karğalar şâhâne kursa duzağı.

***

Kuşatmanın kızgın bir sırasında Karsın güneyinde orduğâh kuran Nâdir Şah, bir yandan (Azat, Kanğlı ve Komasor) köyleri önünde Kars koruyucularile kavga edip, ekinleri bile yaktırırken, bir yandan da şehirdeki Serasker Hacı Ahmet Paşaya adamlarile mektup göndererek «barış için padişaha elçi göndermek istediğinden defterdar Kesriyeli Ahmet Ef. ile ileri gelenlerden bir kaçının gönderilmesini, ve boşuna kan dökülmeğe sebep olmamasını» bildirerek koruyucularımıza bozgun bırakmak istemişti. Bir kaç yol, düzen olarak yapılan bu mütareke teklifleri sırasında Kurbanî şu destanı söylemiştir:

«Destani Muharebei Nâdir Şah»

Geldi güruhile o şahı gümrah
Üstümüze bilmez haşmetimiz var

Ceng-ü cidal üzre olmada tebah
Anladı şirane savletimiz var.

---

[21] Nâdir Şahın H. 1157 deki Karsı kuşatması şu eserlerde uzun uzadıya yazılmıştır: a) Sırrı, «Makalei vâkıai muhasarai Kars, Fi. sene 1157». Süleymaniye, Esat Ef. kütüphanesi, sayı 2417.— b). İzzî Tarihi.— c) Tarihi Gülşeni Maarif.— ç) Astarabatlı Mehti, Cihanküşa - Tarihi Nâdir Şah, 1221 de Karslı Hacı adlı birisi tarafından yapılan -Karsa ait bahislerde- ilâveli tercümesi Süleymaniye, Esat Ef. kütüphanesinde 2179 uncu sayıdadır.

[22] Karsta, içme (Borluk) suyu ve çaydan başka, ikisi şor ve ikisi kireçli olan su kaynak ve sızıntısından o sıra istifade edildiğinden, âşık bunları anlatıyor.

[23] Kaş - burada geçe, yaka, kıyı anlamınadır.

[24] Karğın -feyezan, tuğyan, su kabarması.

Düzdi min bir güna mekr ile âli
Görmedi çaresin zerre misali
Aradı sulh üçün meşru bir hali
Cenge dedik gene davetimiz var.

Serdari ekrem der vermen amanı
«Şah-ü gedalığ» ın geldi zamanı
Özün aslan sanma bırak yalanı
Anla biz aslanız nahvetimiz var.

Evvel (Kuluhan) dı indi şah olup
Yolunu azıdıp girdabı bulup
Duyduk ki geçenler saçını yolup
Ağlamasın dedik hörmetimiz var.

Tat sözüdür aslâ inan olunmaz
Kavli mülhidana güman olunmaz
Küşetlerler [25] amma aman olunmaz
Kökünü kesmeğe hüccetimiz var.

Başladı bu sabah zorlu gene cenk
Bir gazimiz tam kırk Kızılbaşa denk
Geldi cihan düşman başına çok tenk
Bizi tanır âlem şöhretimiz var.

Komasor kabağın [26] metris kazdılar
Evliye çekmedi safın bozdular
Bu yıl Acem bahtın kara yazdılar
Tevrüz'ü (Tebriz) almağa kudretimiz var.

Askeri makhurun çekti Azad'a
Düştü Kızılbaşlar gene fesada
Geçmiş bozgunların saldılar yada
Gördüler cihangir devletimiz var.

Kurbanî görmüşem İslâmı şaşmaz
Eğri yola sapan menzilin aşmaz
Tutmuşuz Hak yolun şeytan ulaşmaz
Anüçün pek şanlı milletimiz var.

Eskiden hikâyelerin «döşeme» (mukaddeme) sinde çok söylenen şu destan, eşlerinin hemen hepsinden iyidir [27] :

Yaş destanı

Beğim sana sayım çağ devranını
Uşağa ilk ana ata yahşıdır
Bir yaşından üç yaşına yetende
Konğşular kolunda yata yahşıdır.

Beş yaşında uyar eş yoldaşına
Oynar toz toprakta geder hoşuna
Altısında aklı geler başına
Tezden bir hocaya yete yahşıdır.

Yeddisinde büyük küçüğü sayar
Benliklenir kohum [28] kardaşın öğer
Sekizinde her bir ahvali duyar
Zihni hoş fikire çata yahşıdır.

---

[25] Küşetlemek - tecessüs etmek, sinerek veya gizlice gözlemek ve kollamak.

[26] Kabak - ön, ileri, cephe (yerine göre alın ve göz kapağı).

[27] Kurbanî bu destanını, konuğu olduğu bir beğin, kundaktaki bir erkek torununu göstererek «usta, bu balama neler gelecek?» diye bir destan söylemesini rica edince demiştir.

[28] Kohum - kavim, taallûkat, akraba.

Dokkuzunda artık ilme ulaşır
Min bir hiyal kurar gamsız dolaşır
On yaşında kuvvet tapar [29] güleşir
Canın koşmasa zahmete yahşıdır.

On birinde yüzü aya şevk verir
Dünyayı özüne dümdüzdür görür
On ikide bedenine su yerir
Atanın öğüdün tuta yahşıdır.

On üçünde sevda düşer serine
Boş kalmıya ava kuşa yerine
Hama adak vermek ister birine
Meyil verse bir sanata yahşıdır.

On dördünde iş güç hoşuna gelmez
Yanar aşk oduna rahatı kalmaz
Dünyanın varını bir pula almaz
Sanar daldan dala öte yahşıdır.

On beşinde edeb erkânı tanır
Bulur kâmalını elden utanır
Seçer dost düşmanı kılınç kurşanır
Minerse bir köhlan ata yahşıdır.

On altında şöhret şanı dallanar
Gözeller dilinde adı ballanar
El ulusda kıza elçi yollanar
Bir yosmaya nişan ata yahşıdır.

On yedide saltanatın yeridir [30]
Neye varsa o nesneyi yarıdır
Dostu güler düşmanını kiridir [31]
Çıkarmasa elde hata yahşıdır.

On sekizde toy düğünü görülür
Yastık kaçırana bağşış verilir
Gerdek üçün has otağı kurulur
Mırad alıp mırad sata yahşıdır.

On dokuzda bağı verer meyvayı
Baba olur elden keser dâvayı
Kurar muhabbeti sürer safayı
Kaymağı ağ bala kata yahşıdır.

İğirmide öyün (evin) uşağın sever
Nerye getse öye gelmeğe sever [32]
Gördüğüne der ki oğlunğu ever
Tezden ersin seltenete yahşıdır.

İğirmi birde sevdadan ayılılar
Geleceğ iş hesabına koyular
İğirmi ikide aziz sayılar
Ellerde başlansa mete (methe) yahşıdır.

İğirmi beşte şer işden sakınır
Az söyle çok dinğler edep takınır
Mürşid arar yolak [33] gözler bakınır
Hizmet etse kâmil zata yahşıdır.

Otuzunda gurbet eli arzeyler [34]
Geder yad ellere göğnünü eğler
Gezip gördüğünü her yanda söyler
Tez gele silâ vuslete yahşıdır.

Otuz ikide her tarikatında
Gece günüz durmaz ibadetinde
Otuz beşte ehil kâmaletinde
İşi uyar her sünnete yahşıdır.

---

[29] Tapmak - bulmak, kazanıp elde etmek.
[30] Yeritmek - yürütmek, işletmek, nüfuz ettirmek.
[31] Kiritmek,- susturmak, sesini kesmek (kırmak da bundandır) .
[32] Ever - (evmekten) seğer, acele eder.
[33] Yolak - tarikat (Gidiş - mezhep) .
[34] Arzeylemek - arzu eylemek.

Kırk yaşında torun yiyesi olar [35]
Meyil möhübbetin onlara salar
Kırk beşte sakkalı sünneti bular
Pek dikkat verse sihhete yahşıdır.

Ellisinde her bir sözü yüzedir
Öğüt verir cahallara [36] sezadır
Yılar öy eşikten yığnak gözedir
Dalar şirin söz söhbete yahşıdır.

Elli beşte kalmaz dünya işine
Kar yağar çal [37] uğrar görklü başına
Altmışında gedik düşer dişine
Yiye hamır işi, kete [38] yahşıdır.

Altmış beşte belden açmaz kurşağı
Hoşlar bağ bostandan kesmez ayağı
Yetmişinde ağır duyar kulağı
Aşmış gündür sanar bata yahşıdır.

Yetmiş beşte eyi seçmez gözleri
Çiğninden bırakmaz kürkü yazları
Seksanında ferden düşer dizleri
Ererse hörmer hizmete yahşıdır.

Doksanında namaz vaktı zay olur
Dayaksız gezemez beli yay olur
Der ki şu fâniden köçsem ey olur
Artık manğa mundan öte yahşıdır.

Yüz yaşında iman gerek yarısa [39]
Vesiyetin eder sözü varısa
Kurbanî der ömür yüzde karısa [40]
Gönül der tezeyem buta [41] yahşıdır.

Karslı Kurbanînin hikâyesi olup olmadığı bilinmiyor. Bu gibi defterli şiirlerinden bir çoğunun, 93 ten sonra (Erzurum, Bayburt, Tokat, Sıvas, Ahlat, Malatya, Maraş ve Adana,...) bölgelerine göçüp yerleştirilen on binlerce Karslı göçmenler arasında bulunması gerekir.

M. Fahrettin Çelik

---

[35] Yiye - iğe, sahip.

[26] Cahal - genç, delikanlı (câhil'den).

[37] Çal-çil, ağlı karalı veya yeni ağ düşen saç sakal rengi (çallanmak; saç sakal ağarması).

[38] Kete - Doğuda ve Azerbaycanda çok hoşlanılan ve süt veya su ile yoğurulan hamurdan açılan yufkaları yağlıyarak 5-6 sını üstüstüne getirdikten sonra, yalnız yağla umaç gibi umanan ve «iç» denilen tad verici kısmı bu yufkalar ortasına koyarak pağaç gibi karlanıp değirmileştirilerek pişirilen bir soy çok makbul çörektir. Kars ketesi pek ünlüdür.

[39] Yarımak - bahtıyar olmak, mes'ut olmak.

[40] Karımak - kocalmak, yaşı geçkin olmak.

[41] Buta-Puta - yavuklu, sevgili, mâşuka (put-büt'ten olacak).

MÜNİF PAŞA'NIN DERLEDİĞİ HALK TABİRLERİ

97 — Ağzının kokusunu çekmemek.
98 — Ağzına bir parmak bal çalmak.
99 — Ağzına taş almak.
100 — Ağzına geleni söylemek.
101 — Ağzını açmak.
102 — Ağzını açıp gözünü kapamak.
103 — Ağzını bıçak açmamak.
104 — Ağzını beğenmemek.
105 — Ağzı var dili yok.
106 — Ağzı yukarı.
107 — Ak sakal kara sakal.
108 — Akar sular durmak.
109 — Ak kirmanlı.
110 — Akıntıya kürek çekmek.
111 — Ak yazılı.
112 — Ekini belli etmemek.
113 — Ekini belletmemek.
114 — Eyer kayışı düzmek.
115 — Eksik etek.
116 — Eksik olma.
117 — Ensesinde boza pişirmek.
118 — İllallah.
119 — El altından iş görmek.
120 — El elde baş başta.
121 — El almak.
122 — El ele vermek.
123 — El uzatmak.
124 — El üstünde gezdirmek.
125 — El ulağı.
126 — Alay etmek.
127 — Alay bozanlık etmek (oyun bozanlık etmek).
128 — El etmek.
129 — El erişmemek.
130 — Alay geçirmek.
131 — Ele başı - el başı.
132 — El bağlamak.
133 — El bir olmak.
134 — Al birini vur öbürüne.
135 — El pençe divan durmak.
136 — Alt üst etmek.
137 — El değmek.
138 — Altın adı bakır olmak.
139 — Altından çapan oğlu çıkmak.
140 — Altından kalkmak.
141 — Altından girip üstünden çıkmak.
142 — Altından kalmamak.
143 — Alnını karışlamak.
144 — Altı kaval üstü şişhane.
145 — Al cengiz oyunu
146 — El çalmak.
147 — El çekmek.
148 — Al çocuktan haberi.
149 — Elden ayaktan düşmek.
150 — Elden gelmek.
151 — Elde etmek.
152 — Elde bulunmak.
153 — El darlığı.
154 — El tutmak.
155 — Eliften başlamak.
156 — El kaldırmak.
157 — El gölgesi.
158 — Allamak, pullamak.
159 — Elleşmek.
160 — Allah adamı.
161 — Allah bir.
162 — Allah misafiri.
163 — Allaha havale etmek.
164 — Allaha kalmak.
165 — Elinden uçan, kaçan kurtulmamak.
166 — Elinden geleni ardına koymamak.

168 — Alnının terile kazanmak.
169 — Alnının damarı çatlamak.
170 — Alnını karışlamak.
171 — Eline değmek.
172 — Eline su dökememek.
173 — Alın yazısı.
174 — El varmamak.
175 — Eli olmak.
176 — El vermek.
177 — Ele almak.
178 — Ele ip uçu geçmek.
179 — Alabildiğine.
180 — Eli açık olmak.
181 — Eli ağzına uygun.
182 — Eli boş.
183 — Eli böğründe kalmak.
184 — Eli bayraklı.
185 — El yumak.
186 — Ana baba günü.
187 — Anasından emdiği süt burnundan gelmek.
188 — Anasının ipliğini satmak.
189 — Anasının nikâhını istemek.
190 — Anasını ağlatmak.
191 — Anasını bellemek.
192 — Anasını satayım.
193 — Anasını fallamak.
194 — Entipüften.
195 — İncir çekirdeğini doldurmamak.
196 — İnkırazı akran etmek.
197 — Ödünü patlatmak.
198 — Yüzünü ekşitmek.
199 — Ev uşağı.
200 — Ev bark olmak.
201 — Ötesini beri etmek.
202 — Avuç açmak.
203 — Ocağına incir dikmek.
204 — Ocağını batırmak.
205 — Us bahası.
206 — Ocağını körletmek.
207 — Avucunu yalamak.
208 — Avucunu altına kaçırmak.
209 — Uçara gitmek.
210 — Uçan kuşa borcu olmak.
211 — Üç nal ile bir ata kalmak.
212 — Vurdum duymaz.
213 — Ortadan kaldırmak.
214 — Vur, tut.
215 — Ortası olmamak.
216 — Ortası yarık.
217 — Ortaya çıkarmak.
218 — Ortaya koymak.
219 — Avurdu patlamak.
220 — Vur abalıya.
221 — Orman taşlamak.
222 — Orospu oğlu.
223 — Üzerinde hoca hakkı olmamak.
224 — Üzerine varmak.
225 — Özengi parlatmak.
226 — Uzun kulaktan işitmek.
227 — Üst üste.
228 — Üstüne toz kondurmamak.
229 — Üstüne su içmek.
230 — Üstüne varmak.
231 — Üstüne yormak.
232 — Üstün körü.
233 — Üste gelmek.
234 — Oğlan doğurmak.
235 — Oğlan mısın, kız mısın?

— Arkası var —